

Смислові війни

План

- Інформаційні та смислові війни: наукові підходи до розмежування понять
 - «Зброя» смислової війни
 - Основні інструменти для зміни системи цінностей
 - Тактика смислових війн і спроби протидії
-

«Класична теорія безпеки стверджує, що сучасні війни відбуваються в трьох просторах: фізичному, інформаційному і когнітивному (віртуальному). В останньому знаходиться ідеологія, культура, релігія, тобто все те, що створює сенси буття людини» (Рена Марутян)

фото з інтернету

ТИПИ ВОЄН

- **Класична війна** (вимагає негайного реагування) – фізичний простір
 - **Інформаційна війна** (формує інформаційний порядок денний) –
інформаційний простір
 - **Смислова війна** (змінює картину світу, світогляд) – когнітивний простір
-

Інформаційні війни Сміслові війни

змінюють набір фактів
на базі змінених фактів
починають прийматися
інші рішення

- змінюють набір знань
- на базі змінених знань факти вже не потрібні, людина сама приймає потрібні рішення
- смислові операції
- спрямовані на ураження не системи знань і суджень, а цілої системи цінностей, картини світу об'єкта агресії
- Відео - <https://www.youtube.com/watch?v=B2r1-ZWxnWk>.

ДИВИСЬ, НЕ ПЕРЕПЛУТАЙ!

1939
1945
**НІКОЛИ
ЗНОВУ**

1941
1945
**МОЖЕМ
ПОВТОРИТЬ**

інформаційна

Мета – дезорієнтація, введення в оману (у вузькому значенні);

- **Мета** – зломити волю супротивника й підкорити своїй волі іншу державу чи групу держав не скільки летальним (фізичним убивством людей), скільки нелетальним шляхом, що досягається за рахунок інформаційного впливу й морально-психологічного “придушення” волі населення та політичного керівництва (у широкому значенні)

сміслова

Мета – зробити кожну людину своєрідним «цензором», який сам буде тлумачити факти в потрібному, керованому сенсі: все, визначене як «неправильне», відкидати, і засвоювати тільки те, що «дозволено».

- Стратегічна мета смислової війни – самознищення об’єкту агресії (соціальної групи, нації тощо)

• У статті «Меметична зброя як інструмент смислової війни РФ проти України» Рена Марутян привертає увагу до висловлювання китайського стратега V століття до н.е., автора книги «Мистецтво війни»: *«Найгірше для воєначальника – це осаджати фортецю. Кращим стратегічним рішенням є розбити війська противника. Ще краще – розбити його союзи. І найкраще – розбити задуми противника, тобто оволодіти територією його сенсів»*

Рена Марутян, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентові України

(відео)

У книзі «Нагнітання мороку» І. Дзюба за публікацією з журналу «Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских» 1865 року (т. 3., с. 181) наводить схожу сентенцію: *«Народ, доколе сохранит веру, язык, обычаи и законы, не может считаться покоренным»*

Зброя

Інформаційна війна

- факти, фейки (неправдиві факти), і вже на основі них здійснюються дезінформація
- інформування в потрібному напрямку
- інтерпретація
- Замовчування
- переакцентування і відвернення уваги за допомогою інформаційних шумів тощо

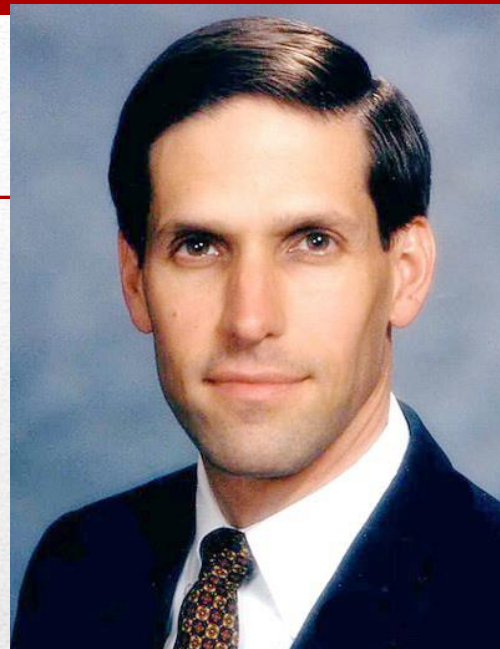
Смислова війна

- спрощення, створення «несуперечливої» моделі існування
 - міфологізація (наприклад, Спаситель, боротьба між добром і злом)
 - демонізація (бандерівці);
 - опозиція «свій» – «чужий», «друг» – «ворог»
 - робота з поняттями, формування концептів
-

- Усього за п'ять кроків суспільству нібито можна нав'язати що завгодно: наприклад, зробити звичним явищем канібалізм чи легалізувати педофілію.

- Спочатку шокуюча тема з'являється в пресі, потім її обговорюють учені, слідом виникає або знаходиться певний прецедент, далі явищу підбирають раціональні пояснення, і, зрештою, воно виникає в популярній культурі. Після цього явище стає звичним і вкорінюється в політику.

- Ця теорія поширюється російськомовними ЗМІ, блогосферою і соцмережами. На неї посилаються і деякі українські журналісти. Журналісти й викладачі копіюють теорію з інтернету та відтворюють без перевірки. Проте якби вони задалися метою знайти її першоджерело у наукових роботах, вони би дізналися, що жодної такої роботи не існує.
- <https://www.youtube.com/watch?v=o4g3-uUjDzY>

Джозеф П. Овертон (Joseph Overton), американський електроінженер і юрист, сформулював модель зміни уявлення проблеми в громадській думці, помертньо названу Вікном Овертона. Джозеф Овертон описав, як абсолютно чужі суспільству ідеї можуть бути підняті з помийного баку громадського презирства, відмиті, причепурені і, зрештою, законодавчо закріплені.

ВІКНО «ОВЕРТОНА»

У трагічні моменти історії та в складних реаліях сьогодення люди завжди прагнуть спрощення, системності, стабільності й легко приймають «несуперечливі» моделі існування. Поділений на «своїх» і «чужих», «героїв» і тих, кого ці герої неодмінно захистять, світ одразу стає зрозумілішим, «системнішим, ніж мозаїка його представлення у **НОВИНАХ**» (Почепцов Г. Г. *Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах* / Георгій Почепцов. – Київ : Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2016. – 316 с.)

Наприклад, довоєнні чи повоєнні радянські фільми

Міфологеми

- **«Колектив» – «індивідуум», «ми» – «Я»** (приналежність до спілки, наприклад, «руського мира», «російськомовних», «східняків», «західняків», «бандерівців», «порохоботів», «зебілів» тощо)
 - **«Свій» – «чужий», «друг» – «ворог»** (Наприклад, епізод, у якому Івасик Телесик кидає в піч доньку Змії, а потім спостерігає, як мати їсть власну дитину, справді моторошний у системі сучасних ціннісних координат. Але він абсолютно нормальний з погляду логіки природного відбору – або ти, або тебе)
 - **«Сакральний» час («золотий вік»)** і протиставляє його **«профанному»**. Архаїчна свідомість живиться ідеєю «циклічності», тобто постійних повернень до проживання обраної за зразок «історії» в реальному, такому, що розгортається «лінійно», від народження до смерті, житті людини. Наприклад, 7 листопада - «червоний день календаря». Ритуальне проживання щороку «взірцевої історії» докорінної зміни соціально-політичного устрою виправдовувало убогість і трагічність реального існування мільйонів людей.
 - **«Тут» і «там»**, причому як вертикально («пекло – земля – рай»), так і горизонтально («до порогу життя» і «за порогом невідомість»). Ці опозиції, до того ж, чітко марковані: «тут» пов'язане з відчуттями «порядку, стабільності, спокою», а «там», відповідно, – «хаосу, страху, невідомості». (Г.Почепцов)
 - **Образи «героїв» і «жертв»** .
-

Міфологема -

- Міфосоціологи визначали міфологему як одиницю, що об'єднує не лише всі сфери культури, а й усі аспекти людини як соціокультурного феномена.

- “Міфологема — конкрет-но-образний, символічний спосіб відображення реальності — стає своєрідною формулою не лише сприйняття людиною довкілля в усіх його вимірах, а й формулою комунікативного символічного засобу встановлення зв'язку з універсальними цінностями, закодованими у міфотворчих актах, засобу гармонізації людини і природи, способу розуміння міфу як ключа до інтерпретації інших культурних явищ”
(https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/22/38.pdf)
-

«Війна» і його концептосфера

Знакові вербальні дескриптори концепту	Понятійні та предметні дескриптори концепту	Знакові неверб. дескриптори
Слова, якими описується значення слова: збройна боротьба – суперечка Синоніми: зіткнення, протиборство, сутичка,	Значення: протистояння Функції: завоювання, визволення, навернення в свою віру Суб'єкти і об'єкти (ролі):	Плакати: «А ти записався добровольцем?» Відео, фільми: «Кіборги»

Знакові вербальні дескриптори концепту	Понятійні та предметні дескриптори концепту	Знакові неверб. дескриптори
Слова, якими описується значення слова: збройна боротьба – суперечка Синоніми: зіткнення, дуель... Антоніми: мир Сталі словосполучення: іти війною, зарити сокиру війни, боротьба за мир, стати на стежку війни, гострити меч, дамоклів меч, проливати кров, завдавати удару, брязкати зброєю, сипати вогнем, вогнем і мечем... Сталі означення: кривава, велика, справедлива, священна... Приказки і прислів'я: поганий мир кращий за добру війну, війна людей пожирає; кров'ю запиває, кому війна – кому мати рідна... Афоризми: хто хоче миру, нехай готується до війни (римські воєначальники); «Гроші – двигун війни» (Цицерон); «Війна – продовження політики іншими засобами» (К. Клаузевіц)... Цитати: «Війна і мир», «Війна світів», «Війна престолів», «У війни нежіноче обличчя», «Ті, що не вернулися з походів / Грізної, великої війни» (В. Симоненко), «три голодовки випало і три війни!» (Гр. Тютюнник)...	Значення: протистояння Функції: завоювання, визволення, навернення в свою віру Атрибути: зброя, зброя, меч, щит, автомат, бомба, вогонь, військова форма, орден і медалі... Сценарій: оголошення війни, мобілізація, наступ, бій, облога, трибунал, страти, полон, перемога, поразка, повернення з війни... Ситуації: небезпека, горе, смерть, втрати, мародерство... Емоції та почуття: страх, відвага, ненависть, радість перемоги Історичні реалії: релігійні війни, ядерна / холодна / гібридна / Столітня війна, Друга світова війна, Голокост, фашизм Міжкультурні реалії: джихад, маска війни, камікадзе, самурай...	Плакати: «А ти записався добровольцем?» Відео, фільми: Аудіо: музика пісень «Священна війна», «Пісне кача» Ігри: рольові та комп'ютерні ігри про війну, дитячі іграшки на воєнну тематику... Пам'ятки культури: меморіали: вічний вогонь, пам'ятник визволителю, музей війни Ритуали: військовий парад, система військової комунікації

Фрейми – це моделі (шаблони) образів, сценаріїв, планів, які презентують закарбовані в свідомості (пам'яті) людей стереотипні уявлення про суттєві ознаки предметів, явищ, ситуацій і пов'язані з ними асоціації. За Дж. Лакоффом, це «ментальні структури, за якими відбувається наше мислення», призначені для ідентифікації ситуативних образів, сценаріїв, планів за традиційними «зразками» в нових когнітивних ситуаціях.

Теорія фреймів допомагає представити все розмаїття знань і уявлень про предмет чи явище як сукупність стереотипних шаблонів.

Наприклад, фрейм «освіта – навчання» вибудовується за допомогою **об'єктів та понять** (дитячий садочок, школа, виш); **ролей** (учень, студент, вихователь, вчитель, викладач); **сценаріїв** (навчання, складання ЗНО, випускний вечір, вступ до вишу, посвята в студенти); **ситуацій** (списування на іспиті, тривога перед оприлюдненням результатів вступної кампанії) тощо.

«робота» з фреймами проводиться, по-перше, непомітно для об'єкта впливу, по-друге, через багаторазове повторення

- *Спосіб перший.* Приховане переосмислення – непомітне наповнення готового фрейму новим змістом. Мета – легалізація у свідомості людей нових культурних парадигм. Наприклад, римляни вводили нових богів захоплених територій у свій пантеон, хоча й на другорядні ролі, що різко знижувало подальший опір нового населення... Це трансформація віртуального простору, оскільки “мої” боги зміщуються на маргінальні позиції, хоча й продовжують називатися богами» (Г.Почепцов).
 - *Спосіб другий.* Явне переосмислення – контроверсійне «вживляння» нового в традиційний фрейм. Мета – створення конфлікту. Яскравий приклад нам дали 2004 і 2014 роки. Це «Майдан – Антимайдан». Під час обох останніх революцій в Україні унікальне явище вияву громадського протесту і народної солідарності щодо вирішення тих чи інших проблем у державі просто скопіювали і наповнили абсолютно протилежним змістом.
-

- *Спосіб третій.* Підміна – заміщення фреймів (або їхніх дескрипторів) із очевидною невідповідністю нової моделі тій, яку замінюють. Мета – створення напруги, розгубленості, шокування. Наприклад, книга «Червоний капелюшок»: дівчинка, завітавши до бабусі, ніяк не могла усвідомити, що бабусі немає, і вовка ідентифікувати як вовка. Вона чомусь готова була повірити в те, що бабуся так кардинально змінилася, замість того, щоб визнати очевидне, тікати і бити на сполох. Мала так звикла до фрейму «гостини в бабусі», настільки була не готова до підміни й обману, що заморожено і навіть із цікавістю просто чекала неминучої розв’язки.

Озброєні люди в Криму, які не належать до МВС і ЗСУ України, – це агресор, а сам факт їхньої присутності на території нашої держави – «загарбання». Однак протягом тривалого часу з дитячою безпосередністю слухали казки про «зелених чоловічків» і «ввічливих людей». Ми так само не здатні були повірити в очевидність підміни, і так само чекали, не усвідомлюючи своєї приреченості до втрати частини території. Тут використана технологія, «яка дає можливість “розмивати смисли”, змушувати їх не існувати у вигляді цінностей, а лише мерехтіти перед противником, створювати так звану “маячню”, змушувати втрачати зміст того, що відбувається навколо»

- *Спосіб четвертий.* Накладання, змішування, поєднання різних фреймів загалом або дескрипторів різних фреймів. Мета – формування лояльного ставлення до неприйняттого фрейму на тлі актуалізації того, який не викликає спротиву.

Універсальний приклад закарбовано в першому пролетарському гімні: «Весь світ насильства ми зруйнуєм, З корінням вирвем, а тоді, Своє, нове життя збудуєм». Те, що ролі «руйнівника» і «будівничого», сценарії знищення і створення не поєднуються принципово, історія довела неодноразово. Попри це запропонована модель «революції» – «докорінного перевороту в житті суспільства, який призводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного» (<http://sum.in.ua>) – протягом століть створює можливості тимчасового об'єднання прибічників обох фреймів – «руйнація» і «будівництво».

Мєми -

— «одиниця» культурної інформації; комплексна ідея, закарбована в легких для запам'ятовування і відтворення словесних формулах, зображеннях, відео, мелодіях, жестах, діях, ритуалах, іміджах відомих людей; утворюється шляхом стереотипізації та спрощення уявлень про складні поняття і явища; свідомо чи несвідомо передається від людини до людини і впливає на її світогляд та поведінку; на відміну від концептів, стосується окремих культурних явищ; набуває великої популярності у вживанні протягом певного періоду.
